

Denetim Odağı, Kendine Saygı ve Üç Değişken :

«Çevre Büyüklüğü, Yaş, Aile Ortamı»

Yard. Doç. Dr. Ali DÖNMEZ(*)

Bu çalışmada üç değişkenin; çevre büyüklüğü, yaş ve demokratik ya da otoriter olarak algılanması bakımından, aile ortamının iki kişilik boyutu; denetim odağı ve kendine saygı duygusu üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bulgular, çevre büyüklüğünün hem denetim odağı, hem de kendine saygı duygusu; yaş ve aile ortamı değişkenlerinin ise yalnızca kendine saygı duygusu üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma, üniversite öğrencileri üzerinde yapılmıştır.

Rotter'ın (1954; 1966) denetim odağı (locus of control) kavramı günümüz psikoloji yazınında oldukça ilgi çeken bir kişilik boyutu durumuna gelmiştir. Araştırmalar, bireylerin bu boyut üzerinde, anlamlı olarak, birbirlerinden ayrıldıklarını göstermektedir (Lefcourt, 1976). Denetim odağı kavramına göre, insanlar, kendi başlarına gelen olayların denetiminin ya kendi içlerinde, ya da kendi dışlarında bir gücün (şans, talih, kader, kısmet, güçlü başkaları vb.) elinde olduğuna inanmak eğilimindedirler. Bu eğilimlerden birincisinin ağır bastığı kişilere «içten denetimliler», ikincisinin ağır bastığı kişilere de «dıştan denetimliler» denmektedir. Araştırmalar, dıştan denetimlilerle karşılaştırıldığında, içten denetimlilerin entellektüel ve akademik etkinliklerde daha fazla zaman harcadıklarını (Crandall ve arkadaşları, 1965); kendilerini daha etkili, güvenli ve bağımsız kişiler olarak algıladıklarını (Solomon ve Oberlander, 1974); daha uyumlu davranış gösterdiklerini (Gilmore, 1978, Hung, 1977); ve kendilerini daha olumlu değerlendirdiklerini (Kilmann ve Howell, 1974) göstermektedir. Ayrıca, içten denetimlilikle okul başarısı (Kanoy ve arkadaşları, 1980; Stipek,

(*) Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim üyesi

1980), ve sağlıklı duygusal yaşam (Strickland, 1980; Phares, 1976) arasında da olumlu bir ilişki bulunmuştur. Genel olarak, içten denetimliliğe, diğer bir deyişle, kişinin kontrolün kendi elinde olduğuna inanması eğilimine, olumlu bir kişilik özelliği olarak bakılırken, dıştan denetimliliğe, yani, kontrolün başka güçlerin elinde olduğuna inanma eğilimine, olumlu bir kişilik özelliği olarak bakılmamaktadır.

Öte yandan, denetim odağına benzer diğer bir kişilik boyutu da «Bireyin kendisini yetenekli, önemli, başarılı ve değerli biri olarak algılama derecesi» (Coopersmith, 1967, s. 5) biçiminde de tanımlanabilen «kendine saygı duygusu»dur. Kişinin kendisini bu açılardan yeterli biri olarak değerlendirmesi eğilimi de olumlu bir kişilik özelliği sayılmaktadır. Kendilerine saygı duyan kişiler, kendilerini saygıya ve kabul edilmeye değer, önemli ve yararlı kişiler olarak algılamak eğilimindedirler. Öte yandan, kendilerine olumsuz bir açıdan bakanlar ya da kendilerine saygıları düşük olanlar, kendilerini pek önemli olmayan, sevilebilir özelliklerden yoksun, kendilerine ve yeteneklerine güvenemeyen kişiler olarak görmek eğilimindedirler (Coopersmith, 1967). Bu nedenle, kişide kendisini olumlu bir açıdan görme eğiliminin gelişmesi, başlı başına değerli bir sonuçtur. Kendine saygı duygusu, kendi başına önemli olmasaydı bile, eğitimde başarı gibi önemli davranışsal sonuçları açıklama ve kestirmede yardımcı bir ara değişken olarak, gene de, önemini koruyacaktı (Purkey, 1970; Shavelson ve arkadaşları, 1976).

Birçok bakımdan, hem denetim odağı, hem de kendine saygı kavramlarının öneminin araştırmalarla (Lefcourt, 1976; Wells ve Marwell, 1976) kanıtlanmış bulunması, kişinin içten denetimli ve kendine saygı duyan, kendini olumlu bir açıdan gören biri olmasını hazırlayan önkoşulların önemini arttırmıştır. Diğer bir deyişle, denetim odağını ve kendine saygı duygusunu etkileyen değişkenlerin neler olduğu sorusu gündeme gelmektedir.

Denetim odağını hazırlayan önkoşullara ilişkin daha önce, Türkiye'de iki çalışma yapılmış ve bunların her ikisinde de çevre büyüklüğünün etkisi araştırılmıştır. Bunlardan ilki (Dönmez, 1983) yaşamının çoğunu nüfusu onbin'den küçük yerleşim merkezlerinde geçiren 51 üniversite öğrencisini, yaşamının çoğunu nüfusu onbin'den büyük yerleşim merkezlerinde geçiren 51 üniversite öğrencisi ile karşılaştırmış, ancak iki

grup (büyük ve küçük çevre grupları) arasında anlamlı bir fark bulamamıştır. Diğer çalışmada (Başal ve Dönmez, 1984) ise, denek olarak ilkokul 3., 4., ve 5. sınıf öğrencileri kullanılmış ve büyük çevre grubu, anlamlı olarak daha içten denetimli bulunmuştur. Kısaca, üniversite düzeyinde büyük ve küçük çevre grupları arasında, denetim odağı açısından, anlamlı bir fark bulunamamışken, ilkokul düzeyinde büyük çevre grubu, daha içten denetimli çıkmıştır. Üniversite düzeyinde çevre büyüklüğünün denetim odağı üzerindeki etkisine ilişkin daha kesin bir yargıya varabilmek için daha büyük denek grupları üzerinde yapılan çalışmalara gerek vardır.

Öte yandan, başka ülkelerde (özellikle A.B.D. ve Avrupa ülkelerinde) yapılan çalışmalar, içten denetimlilikle kendine saygı duygusu arasında 0.20 ile 0.30 arasında değişen olumlu ve anlamlı bir ilişki bulmaktadır. Ülkemizde ise bu iki önemli kişilik boyutu arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik bir çalışmaya rastlanmamaktadır.

Burada bir soru akla gelmektedir. İlkokul yaşlarında çevre büyüklüğü, denetim odağı üzerinde etkili bulunduğuna ve denetim odağı ile kendine saygı duygusu arasında da anlamlı bir ilişki saptandığına göre, çevre büyüklüğünün kendine saygı duygusu üzerinde de etkili olması beklenmekte, ancak bu konuda da yapılmış bir araştırmaya rastlanmamaktadır.

Ek olarak, denetim odağı ile ilgili araştırmalar, içten denetimliliğin belirleyicilerinden diğer ikisinin de yaş (deneyim) ve bağımsızlığı vurgulayan demokratik aile ortamı olduğunu göstermektedir. Yaş ve deneyim arttıkça, denetim odağı dıştan içe doğru kaymaktadır (Rohner ve arkadaşları, 1980; Feather, 1967; Harvey, 1971). Öte yandan, çocuklukları sevgiye dayalı, tutarlı disiplin uygulayan ve bağımsızlığı vurgulayan daha demokratik aile ortamlarında geçen kişilerin, tersi aile ortamlarından gelenlerle karşılaştırıldığında, daha içten denetimli oldukları da değişik araştırmacılarca ortaya çıkarılmıştır (Gordon, Nowicki, ve Wichern, 1981; Halpin, Halpin, ve Widdon, 1980; Bradley ve Caldwell, 1979). Ülkemizde ise denetim odağı ve kendine saygı duygusunun belirleyicilerine ilişkin araştırmalar hemen hiç yoktur.

Bu iki önemli kişilik boyutunu hazırlayan önkoşulların ya da değişkenlerin ortaya çıkarılmasının, bunların olumlu yönlerinin geliştirilmesi çabaları açısından önemi açıktır.

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, denetim odağı algısı ve kendine saygı duygusu arasındaki ilişkiyi (korelasyonu) saptamak, bu iki kişilik boyutu üzerinde üç değişkenin (çevre büyüklüğü, Yaş, ve demokratik ya da otoriter olması bakımından Aile Ortamı) etkisini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki denenceler sınanmıştır.

Denenceler

1) İçten denetimlilikle kendine saygı duygusu arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki (korelasyon) vardır.

2) Küçük çevrelerden gelenlerle karşılaştırıldıklarında, büyük çevrelerden gelen denekler, anlamlı ölçüde, daha içten denetimlidirler ve kendilerine saygıları daha yüksektir.

3) Araştırmaya giren 20-25 yaş grubu denekler, 17-19 yaş grubu ile karşılaştırıldığında, anlamlı ölçüde, daha içten denetimlidirler ve kendilerine saygıları daha yüksektir.

4) Ailelerindeki ortamı (atmosferi) genel anlamda demokratik olarak nitelendiren denekler, aynı ortamı otoriter olarak nitelendirenlerden, anlamlı ölçüde, daha içten denetimlidirler ve kendilerine saygı duyguları daha yüksektir.

YÖNTEM

Denekler

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde Öğretmenlik Sertifikası Programı'na devam eden aynı üniversitenin Dil-Tarih-Coğrafya, Fen ve Eczacılık fakülteleri 3. ve 4. sınıflarından 500 erkek öğrenci, denek olarak kullanılmıştır. Bunlardan 98'i yanlış anlama, eksik doldurma vb. nedenlerle araştırmadan çıkarılarak, geriye kalan 402 denekten elde edilen veriler üzerinde çalışılmıştır.

Süreç

Bu çalışma, daha önce yapılan ve yayınlanmak üzere basımda bulunan bir başka çalışmanın (Dönmez, 1984) bir yan ürünüdür. Denetim odağının bazı toplumsal durumların algı-

lanması üzerindeki etkisini araştıran ve çalışmaya ilişkin anketin uygulanmasından hemen sonra, deneklere denetim odağı ve kendine saygı ölçekleri verilmiş ve doldurmaları istenmiştir. Bu ölçeklerden birinin başında deneklerden a) yaşlarını, b) yönetsel birim olarak yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim merkezini (il, ile, nahiyeye ve köy biçiminde), ve c) demokratik ya da otoriter olması açısından ailelerindeki ortamı nasıl algıladıklarını belirtmeleri istenmiştir.

Veriler toplandıktan sonra, yaşamlarının çoğunu illerde geçirenler Büyük-evre, il dışı yerleşim merkezlerinde geçirenler de Küçük-evre grubunu oluşturmak üzere, denekler yeniden sınıflandırılmışlardır.

Yaş değişkenine ilişkin olarak ise, 402 denek keyfi olarak, 17-19 yaş arasındakiler küçük, 20-25 yaş arasındakiler büyük yaş grubunu oluşturmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Kullanılan lekler

Çalışmada denetim odağını ölçmek için Rotter (1966) Denetim Odağı leği'ndeki 23 maddeden güvenirliği en yüksek 12'si alınarak bu ölçeğin bir kısa formu oluşturulmuş ve uygulanmıştır. Bu ölçekten alınan puanlar, 0-12 arasında değişmekte ve düşük oldukları ölçüde içten, yüksek oldukları ölçüde de dıştan denetimliliği yansıtılmaktadırlar.

Kendine saygı duygusunu ölçmek için ise Coopersmith'in (1967) bu amaçla geliştirdiği ölçek kullanılmıştır. Bu ölçekten alınan puanlar, 0-25 arasında değişirler ve yüksek olmaları ölçüsünde kendine saygı duygusunun da yüksek olduğunu gösterirler.

VERİLERİN ÜZÜMÜ VE BULGULAR

Verilerin zm

Bu aşamada, önce denetim odağı leğinden alınan puanlarla kendine saygı leğinden alınan puanlar arasındaki ilişki (korelasyon) hesaplanmıştır. Daha sonra, evre Büyüklüğü, Yaş ve Aile Ortamı değişkenlerinin denetim odağı ve kendine saygı duygusu üzerindeki etkilerini saptamak üzere istatistiksel bir teknik olarak, araştırma gruplarının eşit sayıda denekten oluşmadığı durumlarda kullanılan 2 x 2 x 2 varyans ana-

lizi tekniği (F testi) kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi olarak, hem F testi sonuçları, hem de denetim odağı ve kendine sayđı puanları arasındaki ilişki için 0.05 düzeyi kabul edilmiştir.

Bulgular

Bağımlı değişkenler arasındaki ilişki: Denetim odağı ve kendine sayđı duygusu puanları arasında -0.24'lk bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişki 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Denetim odağı leği üzerinde düşük puanların içten denetimliliği, kendine sayđı leği üzerinde ise düşük puanların düşük kendine sayđı duygusuna işaret etmesi nedeni ile yukardaki ilişki katsayısı, içten denetimlilikle kendine sayđı duygusu arasında olumlu bir ilişki beklentisini vurgulayan birinci denenciyi desteklemektedir. Bu bulgu, başka ülkelerdeki bulgularla da bağdaşır görünmektedir. Avrupa ve A.B.D.'de bu iki değişkene ilişkin puanlar arasında ortalama -0.20 ile -0.30 arasında bir ilişki katsayısının saptanmış olduğu daha önce belirtilmişti.

Denetim odağına ilişkin bulgular: Araştırma gruplarının denetim odağı puan ortalamaları (x) ve standart sapmaları (ss) izelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Denetim Odağı Puan Ortalamaları (x) ve Standart Sapmaları (ss)

GRUPLAR	N	x	ss
ÇEVRE	Büyük	267	4.83
	Küçük	135	4.29
YAŞ	17-19	179	4.87
	20-25	223	4.48
AİLE ORT.	Demokratik	197	4.70
	Otoriter	205	4.60

Çizelge 1'de de görüldüğü gibi, büyük evre grubunun denetim odağı ortalaması 4.83 iken, küçük evre grubununki 4.29 bulunmuştur. Çizelge 2'deki F testi sonuçları iki ortalama ara-

sındaki farkın .025 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Özetle, büyük çevrelerden gelen denekler, araştırmanın birinci denencesinde beklenenin tersine, küçük çevre grubundan daha dıştan denetimli bulunmuşlardır.

Çizelge 1'deki bulgular, 20-25 yaş grubu ortalamasının (4.48), 17-19 yaş grubu ortalamasından (4.87) daha düşük olduğunu göstermektedir. İki ortalama arasındaki fark üçüncü denencede beklenen yönde olmakla birlikte, anlamlı bulunmamıştır. Ancak, anlamlılık düzeyine çok yaklaşmıştır (Çizelge 2).

Üçüncü değişken olan aile ortamı ise, denetim odağı üzerinde etkili bulunmamıştır. Diğer bir deyişle, dördüncü denencede beklediği gibi, içinden geldikleri aile ortamını demokratik olarak nitelendiren denekler, yetiştikleri aile ortamını otoriter olarak nitelendirenlerden daha içten denetimli çıkmışlardır (bkz. Çizelge 1 ve 2).

Çizelge 2. Üç Değişkene İlişkin Denetim Odağı Puanları F Testi Sonuçları

Kaynak	Kareler Toplamı	Serbest. Derecesi	Karelr. Ortal.	F
Çevre	25.01	1	25.01	5.54
Yaş	15.38	1	15.38	3.40
Aile Ortamı	0.75	1	0.75	0.17
Çevre x Yaş	1.12	1	1.12	0.25
Çevre x Aile Ort.	3.62	1	3.62	0.80
Yaş x Aile Ort.	0.53	1	0.53	0.12
Çevre x Yaş x Aile Ort.	7.81	1	7.81	1.73
Hata	6605.57	395	16.72	

Çizelge 2'de görülebileceği gibi Çevre, Yaş ve Aile Ortamı değişkenleri arasında anlamlı bir etkileşime rastlanmamıştır.

Kendine saygı duygusuna ilişkin bulgular : Araştırma gruplarının «Kendine Saygı Duygusu» puan ortalamaları (x), ve standart sapmaları (ss) Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3. Kendine Saygı Puan Ortalamaları (x) ve Standart Sapmaları (ss)

GRUPLAR	N	x	ss	
ÇEVRE	Büyük	267	16.23	4.28
	Küçük	135	15.32	4.14
YAŞ	17-19	179	15.53	4.43
	20-25	223	16.25	4.08
AİLE ORT.	Demokratik	197	16.84	4.08
	Otoriter	205	15.05	4.24

Çizelge 3'te, büyük çevrelerden gelen deneklerin, kendine saygı puanı ortalamasının 16.23, küçük çevrelerden gelenlerin ortalamasının ise 15.32 olduğu görülmektedir. İki ortalama arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır (Çizelge 4). Diğer bir deyişle, ikinci denencede beklendiği gibi, büyük çevre deneklerinin kendilerine saygıları, küçük çevre deneklerinininkinden anlamlı ölçüde daha yüksek bulunmuştur.

Çizelge 4. Üç Değişkene İlişkin Kendine Saygı Puanları F Testi Sonuçları

Kaynak	Kareler Toplamı	Serbest. Derecesi	Karelr. Ortal.	F
Çevre	81.72	1	81.72	4.86 ⁺
Yaş	75.88	1	75.88	4.51 ⁺
Aile Ortamı	368.00	1	368.00	21.89 ⁺⁺
Çevre x Yaş	0.00	1	0.00	0.00
Çevre x Aile Ort.	38.71	1	38.71	2.30
Yaş x Aile Ort.	4.17	1	4.17	0.25
Çevre x Yaş x A. Ort.	23.62	1	23.62	1.41
Hata	6605.57	395	16.72	

+0.05 düzeyinde anlamlı

++0.001 düzeyinde anlamlı

Yaş değişkeniyle ilgili olarak, üçüncü denencede tahmin edildiği gibi, 20-25 yaş grubu deneklerin kendine saygı puanı ortalaması (16.25), 17-19 yaş grubunununkinden (15.53) daha yüksek bulunmuştur. İki ortalama arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır (Çizelge 3 ve 4).

Aile ortamı değişkenine gelince, dördüncü denencede kestirildiği gibi, demokratik bir aile ortamında yetiştiklerini belirten deneklerin kendine saygı ölçeğinden aldıkları puanların ortalaması (16.84), otoriter bir aile ortamında yetiştiklerini belirten deneklerin ortalamasından (15.05) daha yüksek bulunmuştur (Çizelge 3). İki ortalama arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır (Çizelge 4).

Çizelge 4, bağımsız değişkenler arasında, kendine saygı duygusu açısından, anlamlılık düzeyine ulaşan herhangi bir etkileşimin bulunmadığını göstermektedir.

SONUÇ

Birinci denencede beklendiği gibi, içten denetimlilikle, kendine saygı duygusu arasında çok yüksek olmamakla birlikte, olumlu bir ilişki bulunmuştur.

Denetim Odağı

Çizelge 1 ve 2'deki sonuçlar, ikinci denencede beklenenin tersine büyük çevrelerden gelen deneklerin, küçük çevrelerden gelenlerden anlamlı ölçüde daha dıştan denetimli olduklarını göstermektedir. İkinci denencenin denetim odağı ile ilgili bölümü ilkökul düzeyinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına dayandırılmıştı. İlkokul düzeyinde büyük çevre grubu, daha içten denetimli bulunmuştu. İlkokul ve üniversite düzeylerindeki bu iki bulgu arasındaki çelişki, belki de, Kâğıtçıbaşı'nın «Dış Ülke Yaşantısının Etkileri» araştırmasının sonuçlarından yararlanılarak açıklanabilir. Kâğıtçıbaşı'nın bu araştırmasında, A.B.D.'ye gidip bir yıl orada kaldıktan sonra yurda dönen lise son sınıf öğrencilerinin, Türkiye'de kalan denekleri ile karşılaştırıldıklarında, içten denetimlilik yönünde değiştikleri görülmüştür. Aynı olgu, küçük yerleşim merkezlerinden büyük merkezlerdeki üniversitelere gelen ve bir süre buralarda yaşayan küçük çevre kökenli üniversite öğrencileri için de söz konusu ol-

muş olabilir. Diğer bir deyişle, önceki yaşantılarından çok farklı bir büyük çevre ve üniversite yaşamı, küçük çevre deneklerini içten denetimlilik yönünde değiştirmiş olabilir. Büyük çevre denekleri de üniversite yaşamı içine girmişlerdir. Bu bakımdan, iki grup arasında bir ayırım yoktur. Ancak, değişiklik küçük çevre denekleri için çok daha çarpıcıdır ve onlar için ek olarak, bir de çevre değişikliği söz konusudur. Öte yandan, belki biraz daha fazla hafifleyen aile ve yakın toplumsal çevre baskıları da küçük çevre deneklerindeki böyle bir değişikliğe katkıda bulunmuş olabilir.

Üçüncü denencede ortaya konduğu gibi, 20-25 yaş grubu deneklerin denetim odağı puanı ortalaması, 17-19 yaş grubunununkinden daha düşük bulunmuştur (Çizelge 1). Bu, büyük yaş grubunun daha içten denetimli olduğu anlamını taşır. Ancak, iki ortalama arasındaki fark, çok yaklaşmakla birlikte, anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır (Çizelge 2).

Kendine Saygı Duygusu

Büyük çevre grubu deneklerin kendine saygı puanları, küçük çevre grubunununkinden anlamlı ölçüde daha yüksek bulunmuştur. Böylece, ikinci denencenin kendine saygı duygusuna ilişkin bölümü doğrulanmış olmaktadır. Denetim odağı ile birlikte düşünüldüğünde, bu, yorumu güç bir bulgudur. Önce, içten denetimlilikle kendine saygı duygusu arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki bulunmuş, sonra da, küçük çevre grubu daha içten denetimli ama kendine saygı duygusu daha düşük çıkmıştır.

Üçüncü denencede, 20-25 yaş grubu deneklerin, 17-19 yaş grubu ile karşılaştırıldığında, kendilerine saygı puanı ortalamalarının daha yüksek olacağı kestirilmişti. Çizelge 3 ve 4'teki bulgular, yaşa ilişkin diğer araştırma bulgularıyla da uyuşur biçimde, bu beklentiyi doğrular görünmektedir.

Bu çalışmanın en ilginç bulgularından biri de dördüncü denence ile ilgilidir. Burada, demokratik bir aile ortamından geldiğini belirten deneklerin, otoriter bir aile ortamından geldiğini belirtenlerden hem daha içten denetimli, hem de kendine saygı duygularının daha yüksek olacağı beklentisi belirtilmişti. Denetim odağı açısından iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulunamamasına (Çizelge 1 ve 2) karşın, kendine saygı duygusu açısından iki grup arasında çarpıcı bir farklılık bu-

lunmuştur (Çizelge 3 ve 4). İki grubun ortalamaları arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır. Özetle, demokratik bir aile ortamından geldiğini belirten deneklerin, kendilerine saygı puanları ortalaması, 4. denencede beklenene uygun olarak otoriter bir aile ortamından geldiğini belirtenlerinkinden daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgu ilginçtir, çünkü, bu araştırmada kullanılan deneklerin geldikleri aile ortamının demokratik ya da otoriter olduğuna ilişkin belirttikleri görüşlerin gerçek olup olmadığını bilmiyoruz. Böyle olunca, içinde yetişilen aile ortamının gerçekte demokratik ya da otoriter olduğuna bakılmaksızın, demokratik olarak algılanmasının bile, kişinin kendisine duyduğu saygı üzerinde olumlu bir etki yapabileceği akla gelmektedir.

Bu bulgu, aile ve okulda demokratik bir hava yaratmanın, kendine saygı duygusunun güçlendirilmesi bakımından, önemine ilişkin bir ipucu sayılabilir.

KAYNAKÇA

- Başal, H.A., ve Dönmez, A. Çevre büyüklüğü ve 10-12 yaş grubu ilkökul çocuklarında denetim odağı (locus of control). *Eğitim ve Bilim*, 1984, Sayı 49, s. 10-19.
- Bradley, R.H., ve Caldwell, B.M. Home environment and locus of control. *Journal of Clinical Child Psychology*, 1978, 8, 107-111.
- Coopersmith, S. *The Antecedents of Self-Esteem*. Sanfrancisco: Freeman, 1967.
- Crandall, V.C., Katkovsky, W. ve Crandall, V.J. Children's beliefs in their control of reinforcements in intellectual academic achievement behaviors. *Child Development*, 1965, 36, 91-109.
- Dönmez, A. Denetim odağı (locus of control) ve çevre büyüklüğü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1983, Cilt 16, Sayı 1, s. 37-47.
- Dönmez, A. Belirli toplumsal durumların algılanmasında denetim odağının etkisi. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1984, Cilt 16, Sayı 1-2. (basımda)
- Feather, N.T. Some personality correlates of external control. *Australian Journal of Psychology*, 1967, 19, 253-260.
- Gilmore, T.M. Locus of control as a mediator of adaptive behavior in children and adolescents. *Canadian Psychological Review*, 1978, 19, 1-26.
- Gordon, D., Dowicki, S. ve Wichern, S. Observed maternal and child behaviors in a dependency producing task as a function of children's locus of control orientation. *Merrill-Palmer Quarterly*, 1981, 27, 41-53.

- Halpin, G., Halpin, G. ve Widdon, T. The relationship of perceived parental behaviors to locus of control and self-esteem: American Indian and White Children. *Journal of Social Psychology*, 1980, 111, 189-982.
- Hung, Yu-yih. Internal-external locus of control and adjustment problems among junior highschool students. *Bulletin of Educational Psychology*, 1977, 10, 107-122.
- Kağıtçıbaşı, Ç. Dış ülke yaşantısının etkileri: Bir uluslararası eğitim mübadelesi programı sonuçlarının sosyal psikolojik açıdan değerlendirilmesi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1975.
- Kanoy, R.C., Johnson, B.W. ve Kanoy, K.W. Locus of control and self-concept in achieving and underachieving bright elementary students. *Psychology in the Schools*, 1980, 17, 395-399.
- Killmann, P.R., ve Howell, R.J. Effects of structure of marathon group therapy and locus of control on therapeutic outcome. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1974, 42, 912.
- Lefcourt, H.M. *Locus of control: Current trends in theory and research*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1976.
- Nowicki, S., ve Strickland, B.R. A locus of control scale for children. *Journal of Clinical and Consulting Psychology*, 1973, 40, 148-154.
- Phares, E.J. *Locus of control: A personality determinant of Behavior*. Morristown, N. J.: General Learning Press, 1976.
- Purkey, W.W. *Self-Concept and school achievement*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1970.
- Rohner, E.C., Chaille, C. ve Rohner, R.P. Perceived parental acceptance-rejection and the development of children's locus of control. *Journal of Psychology*, 1980, 104, 83-86.
- Rotter, J.B. *Social Learning and Clinical Psychology*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1954.
- Rotter, J.B. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcements. *Psychological monographs*, 1966, 80, 1-28.
- Shavelson, R.J., Hubner, J.J., ve Stanton, G.C. Self-concept: Validation of construct interpretations. *Rev. Educ. Res.*, 1976, 46, 407-441.
- Solomon, D., ve Oberlander, M.I. Locus of control in the classroom. In R.H. Coop ve K. White (Eds.), *Psychological Concepts in the Classroom*. New York: Harper and Row, 1974.
- Stipek, D. A casual analysis of the relationship between locus of control and academic achievement in first grade. *Contemporary Educational Psychology*, 1980, 5, 90-99.
- Strickland, B.R. Internal-external expectancies and health-related behaviors. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1978, 46, 1192-1211.